

Bijlage bij het hoorcollege *De taal van muziek*



DE TAAL VAN MUZIEK

EEN HOORCOLLEGE OVER
HET BEGRIJPEN VAN
MUZIKALE IDEEËN EN
COMPOSITIES

door Leo Samama

Inhoudsopgave

[Leo Samama](#)

- [H1. Inleiding](#)
- [H2. Meerstemmigheid](#)
- [H3. Taal en tekst](#)
- [H4. Renaissance polyfonie](#)
- [H5. Madrigaalkunst: tekst en muziek in een poëtische context](#)
- [H6. Opkomst van de monodische techniek](#)
- [H7. Taligheid en monodie in de vocale muziek](#)
- [H8. De instrumentale muziek van de barok](#)
- [H9. De kamermuziek](#)
- [H10. Het concert](#)
- [H11. Vorm en inhoud](#)
- [H12. Inleiding](#)
- [H13. Opera in de 18e eeuw](#)
- [H14. Opera in de 19e eeuw](#)
- [H15. Liedkunst in de 19e eeuw](#)
- [H16. Groot en klein, expansief en intiem](#)
- [H17. Vanuit Wagner en Debussy](#)
- [H18. Schönberg en de atonaliteit](#)
- [H19. Andere oplossingen voor een nieuwe muziek](#)

[H20. Wederopbouw](#)

[H21. Oude nieuwe en nieuwe oude muziek](#)

[Gebruikte muziekfragmenten](#)

[Colofon](#)

Leo Samama



Leo Samama was als docent verbonden aan de conservatoria van Utrecht, Maastricht en Tilburg en aan de Rijksuniversiteit Utrecht, en schreef voor De Volkskrant, NRC/Handelsblad, de Haagse Post en Luister. Van 1991 was hij twee jaar gedelegeerd artistiek verantwoordelijke (namens het bestuur) bij het Koninklijk Concertgebouworkest, tot 2003 artistiek coördinator van het Residentie Orkest en van 2003 tot 2010 directeur van het Nederlands Kamerkoor.

Samama heeft in tal van besturen zitting genomen, en diverse ‘podia’ (mede)opgericht, zoals de Nederlandse Strijkkwartet Academie en het internationale platform voor professionele kamerkoren TENSO.

Als auteur schreef hij onder meer *Alphons Diepenbrock, componist van het vocale* (Amsterdam, AUP 2012) en *Nederlandse muziek in de 20ste eeuw* (Amsterdam, AUP 2006), *De zin van muziek* (Amsterdam, AUP 2014), *Het soloconcert* (AUP 2015) en *Het strijkkwartet* (AUP 2018).

De compositorische werkzaamheden van Leo Samama hebben sinds zijn eerste officiële opus in 1974/75 tot uitvoeringen in binnen- en buitenland, tal van plaat- en cd-producties en een groot aantal opdrachten geleid. Voor zijn verdiensten voor het Nederlandse muziekleven is Leo Samama in juni 2010 benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Eerder verschenen van hem de hoorcolleges: *Klinkende geschiedenis, Mozart, Beethoven, Debussy, Mahler, Schubert, Stravinsky, De taal van muziek, Monteverdi, Wagner, De zin van muziek, Bach en Schopenhauer, Nietzsche en de muziek* (samen met Herman Philipse).

Synopsis van het hoorcollege *De taal van muziek*

H1. Inleiding

De taal van muziek. Wat zijn de elementen van muziek? Waar moeten we naar luisteren in een compositie? Behandeld worden zaken als toonhoogte, toonduur, luidheid van klank, samenklank, meerstemmigheid, klankkleur, enzovoorts.

H2. Meerstemmigheid

Vanuit de eenstemmige liturgische muziek (ook bekend als Gregoriaans) ontwikkelde zich vanaf de 11e eeuw de meerstemmigheid door aan het vaste gezang een tweede stem en later ook een derde en meer stemmen, toe te voegen. De eerste stappen naar een zelfstandige meerstemmigheid. De mensuraal notatie. Van kwart- en kwint-klanken naar tertsen en sexten.

H3. Taal en tekst

De kunst van het combineren van stemmen. In de 14e eeuw werd het ook een kunst om teksten bij elkaar te zetten. Het genre waarin dat geschiedde, heet *motetus*. Uiteindelijk wint echter de behoefte een meer welluidende muziek te maken, waarin de woorden en de noten elkaar op natuurlijke wijze ondersteunen en inhoudelijk versterken. Perspectief en meerstemmigheid.

H4. Renaissance polyfonie

Op het hoogtepunt van de renaissance beheersten componisten de polyfone technieken uit en te na. De stemmenweefsels zijn soms uitermate complex. Imitatie, ritmische vrijheid, de beheersing van dissonanten en consonanten, de verschillende manieren om bestaand materiaal te verwerken in cantus firmustechnieken of parodietechnieken. Ook de zetting van woorden wordt allengs belangrijker: de componist wordt zich bewust dat woorden 'verklankt' moeten worden.

H5. Madrigaalkunst: tekst en muziek in een poëtische context

In de 16e eeuw ontstond de madrigaaltechniek. Gedichten van met name Petrarca of 16e-eeuwse volgelingen van hem, werden zo tekstgetrouw mogelijk van muziek voorzien. De muzikale imitatie van de woorden noemen we een madrigalisme (*imitatio delle parole*). Met een componist als Gesualdo is de Renaissance als een overrijpe appel. Door de vaak overdreven emoties, contrasten en verkleuringen in de muziek spreken we ook wel van maniërisme.

H6. Opkomst van de monodische techniek

Componisten zochten een uitweg uit de complexe polyfonie, de maniërismen en madrigalisten, maar vooral zochten zij naar een mogelijkheid om de taligheid van de muziek meer aan de oppervlakte te brengen door een deel van het meerstemmige weefsel samen te ballen in een begeleidend instrument (of instrumenten) met daarboven een of twee (een enkele keer ook drie) solistische stemmen. Er ontstaat daardoor een scheiding tussen solo en begeleiding, waarbij de begeleiding tot een bas met akkoorden wordt gereduceerd, een volgende (harmonische) bas, een basso continuo. Deze techniek heet monodie.

H7. Taligheid en monodie in de vocale muziek

Op het hoogtepunt van de renaissance ontwikkelde zich een nieuw ideaal van taligheid in de muziek, waarbij een of meer solistisch gezongen (en later ook gespeelde) stemmen ondersteund worden door een basso continuo, een bas partij met harmonieën. Er ontstond in de 17e eeuw een onderscheid tussen recitatieven en aria's, tussen verhalende en reflecterende delen van een vocale compositie. Tevens kwamen na 1700 allengs geleerde en galante muziek naast elkaar te staan.

H8. De instrumentale muziek van de barok

Vanuit de vocale muziek uit de Renaissance ontwikkelde zich in de 17e eeuw een zelfstandige instrumentale muziek. Componisten lieten graag de virtuoze eigenheid van een instrument horen. Zoals het bespelen van de toetsen van een klavier in toccata's, of het omspelen van en variëren over bekende melodieën of koralen. Een verdere ontwikkeling van de imitatietechnieken leidde tot de fuga. In de 17e eeuw ontstonden zelfstandige strijkersensembles. Daarin kunnen solisten of een enkele solist tegenover een groep opgesteld worden, zoals in het Concerto Grosso en het soloconcert.

H9. De kamermuziek

Het polaire componeren kwam in de loop van de 18e eeuw op de voorgrond: een melodie begeleid door akkoorden. Tussenstemmen zijn secundair en vullen de harmonie op. Opkomst van de dialectische retorica. De muziek bleef talig, maar thematisch kwamen tegenpolen tegenover elkaar te staan. Deze zogenaamde hoofdvorm of sonatevorm wordt uiteengezet aan de hand van een kwartetdeel van Haydn.

H10. Het concert

Aan de hand van het eerste deel uit Pianoconcert in C (KV503) van Mozart wordt nader ingegaan in de hoofdvorm, de dialectische retorica, de modulaties, de virtuositeit van de solist, hoe een componist met alle middelen die hem ter beschikking staan van a naar b gaat.

H11. Vorm en inhoud

Vorm en inhoud, structuur en verhaal. Hoe luisteren we naar een tijdskunst. Tussen 1790 en 1820 en daarna de gehele 19e eeuw door werd het verhaal van de muziek steeds spannender. Men zocht ook naar verhevenheid. Toch is zelfs in de meest verheven muziek 'communicatie', dus het vertellen van een 'verhaal' de essentie waar componisten naar streven. Inmiddels ontwikkelde het strijkkwartet zich tot volkomen gelijkwaardigheid tussen vier partners. We keren hier terug tot een manier van luisteren die we bij de polyfonische muziek van de renaissance reeds waren tegengekomen.

H12. Inleiding

Kenmerkend voor de late 18e en gehele 19e eeuw is de expansiedrift van kunstenaars, emotioneel en technisch, naar intiemer, bijzonderder en persoonlijker en daarnaast of in het verlengde daarvan ook naar grootser, langduriger, kleuriger, contrastrijker en heftiger. De algemene trend is daarbij een steeds verder doorgevoerd individualisme van zowel de scheppende kunstenaars als van het consumerende publiek, tot tenslotte voor elk genre, elke muzikale uitdrukingskunst er wel ergens een publiek is te vinden. Daarbij spelen ethische normen nauwelijks meer een rol en wordt kunst sedertdien nog slechts om haar schoonheid en overdracht van primaire emoties beoordeeld. *L'art pour l'art*. Tot slot een korte uitleg van de nummering van composities.

H13. Opera in de 18e eeuw

Met name Christoph Willibald von Gluck heeft in het midden van de 18e eeuw de opera dusdanig hervormd dat niet het vaste duo recitatief en aria de opera bepaalt, maar de dramaturgie van de tekst, het verhaal. Het aristocratische vaste stramien van regels wordt ingeruild door het effect van een direct aansprekende spanning voor een nieuw opkomende burgerklasse die ook in de muziek bij de lurven gegrepen wilde worden. Mozart heeft van Glucks hervormingen dankbaar gebruik kunnen maken in met name zijn opera Don Giovanni, maar ook de sprookjesopera *Die Zauberflöte*.

H14. Opera in de 19e eeuw

Van het Singspiel naar de sprookjesopera en door naar Wagner, is een ontwikkeling die met name in de Duitstalige landen werd gevolgd. Allengs verdwenen de recitatieven geheel en werden de opera's geheel doorgecomponeerd. Van de opera buffa en opera seria naar de belcanto, dat was de route die in de Italiaanse opera werd afgelegd. Tijdens de Franse empire werd de tragédie lyrique van de 18e eeuw (waaronder de Franse vertalingen en versies van de opera's van Gluck) voortgezet als Grand Opéra. Maar na 1850 onder invloed van de industrialisatie en het naturalisme werden ook in opera's meer sociale onderwerpen aangesneden, zoals in Carmen van Bizet en de veristische opera's van Puccini. De grote belcanto van Verdi in La Traviata, de grote doorgecomponeerde *Ring des Nibelungen* van Wagner en de naturalistische opera comique Carmen van Bizet. Onvermeld blijven de nationale opera's van Smetana of Moessorgski, de late Verdi-opera's of die van Richard Strauss.

H15. Liedkunst in de 19e eeuw

Het lied als zelfstandig genre, waarin dichtkunst, vertelkunst en (volks)liedkunst elkaar aanvullen. Onder invloed van de opkomende volkscultuur en burgercultuur ontwikkelde het lied zich in de 19e eeuw tot een minstens zo eigenzinnig genre als de strijkkwartetmuziek. Het samenspel tussen piano en zang werd minstens zo hecht als de vier stemmen van een strijkkwartet en componisten peilden bij voorkeur dezelfde diepten. En ook hier gold steeds weer: wie heeft de voorrang? De componist of de dichter? Of is het toch 'Prima la musica e poi le parole'?

H16. Groot en klein, expansief en intiem

Naast elkaar schrijven componisten zeer intieme en 'kleine' werken, en zeer grote, omvangrijke en virtuoze. Zowel een schets uit de huiskamer of uit de wereld van het kind, als een etude of concert voor podiumvirtuozen. In de loop van de 19e eeuw werd met name de idee populair dat muziek een verhaal kan vertellen waar woorden en beelden te kort schieten. De symfonieën van Beethoven verstond men als verhalen die de formele techniek van die muziek ontstijgen. En Berlioz schreef een symfonie als een dagboek: de *Symphonie fantastique*. Zo ontstond via de concertouverture in het midden van de 19e eeuw het symfonisch gedicht.

H17. Vanuit Wagner en Debussy

In de tweede helft van de 19e eeuw kwam de tonaliteit onder druk te staan. Componisten zochten steeds meer de grenzen op om hun individualiteit te kunnen etaleren en nog heviger emoties over te dragen. Met name de opera *Tristan und Isolde* van Wagner heeft velen de weg gewezen naar nieuwe horizons. Ook Debussy heeft bijgedragen tot deze ontwikkeling, maar dan vooral op basis van een bewustwording van de klankkleur, de aard van de samenklank als zelfstandig gegeven.

H18. Schönberg en de atonaliteit

Schönberg en zijn leerlingen waagden kort na de eeuwwisseling de stap naar de atonaliteit. Dissonante akkoorden lossen niet meer op in consonante akkoorden. De chromatiek en de dissonantie worden omwille van een heftige uitdrukingskunst tot een uiterste doorgevoerd. Binnen tien jaar zochten deze en andere componisten toch weer naar een nieuwe grammatica en zo ontstond de techniek van het componeren met twaalf op elkaar betrekking hebbende tonen, de twaalftoonsmuziek.

H19. Andere oplossingen voor een nieuwe muziek

De weg van tonaal naar atonaal is slechts een van de mogelijkheden. Veel componisten sloten daarbij liever aan bij Debussy en combineerden diens kleurgevoeligheid met een nieuwe manier om met ritme, metrum, tijd, instrumentatie en tenslotte zelfs de verworvenheden van een verder verleden, de renaissance en de barok om te gaan. Wat velen aantrekkelijk vonden, was het handwerk van de 'oude componisten' als alternatief voor het overmatige individualisme en subjectivisme. De meeste componisten bleven ook overwegend tonaal schrijven, maar kruiden hun akkoorden met dissonanten. Anderen gingen verder op basis van klank als zelfstandig fenomeen, en namen afstand van oude concepten als harmonie en melodie.

H20. Wederopbouw

Een deel van de componisten zochten nadrukkelijk naar een nieuwe kunst, een nieuwe wereld, een wereld waarin Auschwitz niet meer zou kunnen gebeuren. De twaalftoonstechniek werd daarbij als uitgangspunt beschouwd. De seriële en de postseriële muziek. Daarbij is de weg afgelegd van de individuele toon naar een massa tonen, naar contouren van massa's. Componisten raakten tevens opnieuw geïnteresseerd in de taligheid van muziek, in de componenten van muziek als taal zoals ook in de taalwetenschap gangbaar was geworden. Taal maar ook muziek terug gebracht tot fonemen. Constructie en deconstructie. En in muzikale zin: wat kan een componist met taal doen, met zingen doen, met vocale klank?

H21. Oude nieuwe en nieuwe oude muziek

In de loop van de jaren zestig en vooral zeventig van de 20e eeuw werd het duidelijk dat ook de muziek te maken heeft met wetten van communicatie. Overmatige complexiteit kreeg uiterste eenvoud naast zich, de blik vooruit werd aangevuld met de blik achteruit, de geschiedenis in. Componisten durfden weer melodieën te schrijven, expressief te zijn, ja zelfs het verleden in hun muziek toe te laten. De grote twijfel sloeg toe, evenals in de 16e eeuw. Toen heette die twijfel 'maniërisme', nu noemen wij het 'postmodernisme'.

Gebruikte muziekfragmenten

Muziek op CD1

MUZIEK 1: Keuris, Tristan – *Sinfonia*

Rotterdams Philharmonisch Orkest olv Edo de Waart (Quattro Live QL2009-02)

MUZIEK 2: Josquin des Prez – *Missa L'homme armé sexti toni*

The Tallis Scholars olv Peter Philips (Gimell CDGIM 019)

MUZIEK 3: Introitus – *Populus Sion*

Gregoriaans Koor van Leuven olv Frans Mariman (DIGI Classics 941004)

MUZIEK 4: *Ave Maris Stella* - Anoniem late 12e eeuw

Ensemble Giles Binchois olv Dominique Vellard (Harmonic Records HCD 8611)

MUZIEK 5: Dufay, Guillaume – *Ave maris Stella*

Pomerium olv Alexander Blachly (Archiv 457 586-2)

MUZIEK 6: Machaut, Guillaume de – *Motetus He! Mors com tu es haie*

Ensemble Musica Nova (Zig Zag Territoires ZZT 021002)

MUZIEK 7: Josquin Desprez – *Missa L'homme armé*

The Tallis Scholars olv Peter Philips (Gimell CDGIM 019)

MUZIEK 8: Gombert, Nicolas – *Tous les regretz*

Huelgas-Ensemble olv Paul Van Nevel (bijlage bij boek : Paul Van Nevel, Nicolas Gombert et l'aventure de la polyphonie franco-flamande, Edition Kargo 2004)

Muziek op CD2

MUZIEK 1: Gombert, Nicolas – *Tous les regretz*

Huelgas-Ensemble olv Paul Van Nevel (bijlage bij boek : Paul Van Nevel, Nicolas Gombert et l'aventure de la polyphonie franco-flamande, Edition Kargo 2004)

MUZIEK 2, 3 en 4: Lassus, Orlande de – *Missa super Tous les regretz*

Huelgas-Ensemble olv Paul Van Nevel (Harmonia Mundi HMC 901922)

MUZIEK 5: Marenzio, Luca – *Zefiro torna*

Concerto Italiano olv Rinaldo Alessandrini (Opus 111 OP30117)

MUZIEK 6: Monteverdi, Claudio – *Zefiro torna*

Concerto Italiano olv Rinaldo Alessandrini (Naive OP 30423)

MUZIEK 7: Gesualdo da Venosa – *Moro, lasso*

Concerto Italiano olv Rinaldo Alessandrini (Naive OPS 30238)

MUZIEK 8: Gabrieli, Andrea – *Intonazione Settimo tono 1593*

MUZIEK 9: Gabrieli, Giovanni – *Sonata pian e forte*

8, 9: Gabrieli Consort olv Paul McCreech (Virgin Classics 0777 59006-2)

MUZIEK 10: Monteverdi, Claudio – *Zefiro torna (Rinuccini)*

Nigel Rogers, Ian Partridge, Colin Tilney (Archiv 415 295-2)

Muziek op CD3

MUZIEK 1: Johann Sebastian Bach – *Johannes Passie*

Guy de Mey, Koor van de Nederlandse Bachvereniging, The Amsterdam Baroque Orchestra olv Ton Koopman (Erato 4509 94675-2)

MUZIEK 2: Johann Sebastian Bach – *Mattheus Passie*

De Nederlandse Bachvereniging olv Jos van Veldhoven (NBV 101)

MUZIEK 3: Claudio Monteverdi – *Orfeo* (1607)

Laurence Dale, Concerto Vocale olv René Jacobs (Harmonia Mundi HML 5901553)
MUZIEK 4: Henry Purcell – *Dido and Aeneas*
Guillemette Laurens, Les Arts Florissants olv William Christie (Harmonia Mundi HMC 905173)
MUZIEK 5: Schütz – *Saul, Saul, warum verfolgest du mich?*
Cantus Cölln, Concerto Palatino olv Konrad Junghänel (Harmonia Mundi HMC 904851)
MUZIEK 6: Niccolò Paganini – *Sifide*
Philippe Jaroussky, Le Concert d'Astrée olv Emmanuelle Haim (Virgin Classics 5099951 054427)
MUZIEK 7 en 8: Bach – *Tocatta en Fuga*, BWV 538
MUZIEK 9: Bach – Koraalvoorspel “*Wachet auf*”
7, 8 en 9: Ton Koopman, orgel en klavecimbel (Archiv 413 638-2)
MUZIEK 10: Corelli – *Concerto grosso opus 3 nr.8*
Philharmonia Baroque Orchestra olv Nicholas McGegan (Harmonia Mundi HMU 907015)
MUZIEK 11: Lully – *Overture Psyché*
Capriccio Stravagante (Alpha 016)

Muziek op CD4

MUZIEK 1 en 2: Haydn – *Opus 20:6*
Orpheus Quartett (Cantus CME 022 101)
MUZIEK 3: Mozart – *Pianoconcert KV503*
Malcolm Bilson, The English Baroque Soloists olv John Eliot Gardiner (Archiv 423 119-2)
MUZIEK 4: Beethoven – *Strijkkwartet in F, opus 135*
Amadeus Quartet (DGG 423 473-2)

Muziek op CD5

MUZIEK 1: Gluck – *Orfeo ed Euridice*
Bernarda Fink, Veronica Cangemi, RIAS Kammerchor, Freiburger Barockorchester olv René Jacobs (Harmonia Mundi HMX 2908152)
MUZIEK 2: Mozart – *Don Giovanni*
Thomas Hampson, Robert Holl, Laszlo Polgar, Koor van de Nederlandse Opera, Royal Concertgebouw Orchestra olv Nikolaus Harnoncourt
MUZIEK 3: Weber – *Der Freischütz*
Eberhard Wächter, Chor und Orchester des Bayerischen Rundfunks olv Eugen Jochum (DGG 477 561-1)
MUZIEK 4: Rossini – *La Cenerentola*
Agnes Baltsa, Francisco Araiza e.a., Academy of St. Martin-in-the-Fields olv Neville Marriner (Philips 420 468-2)
MUZIEK 5: Rossini – *Il Viaggio a Reims*
Ruggero Raimondi, The Chamber Orchestra of Europe olv Claudio Abbado (DGG 415 498-2)
MUZIEK 6: Verdi – *La Traviata*
Ileana Cotrubas e.a., Bayerisches Staatsorchester olv Carlos Kleiber (DGG 415 132-2)
MUZIEK 7: Wagner – *Rheingold*
Robert Kerns e.a., Berliner Philharmoniker olv Herbert von Karajan (DGG 415 141-2)
MUZIEK 8: Bizet – *Carmen*
Theresa Berganza, Plácido Domingo e.a. London Symphony Orchestra olv Claudio Abbado (DGG 477 534-2)

Muziek op CD6

- MUZIEK 1: Schubert – *Erlkönig*
Dietrich Fischer-Dieskau, Gerald Moore (DGG 477 8989)
- MUZIEK 2: Schubert - *Aufenthalt*
Olaf Bär, Geoffrey Parsons (EMI 7 49997-2)
- MUZIEK 3: Wolf – *Kennst Du das Land?*
Elly Ameling, Rudolf Jansen (Etcetera KTC 1003)
- MUZIEK 4: Schumann – *Kinderszenen (Bittendes Kind)*
Martha Argerich (DGG 410 653-2)
- MUZIEK 5: Chopin – *Etudes opus 10 nr.5*
Constantin Lifschitz (Denon CO 18089)
- MUZIEK 6: Liszt – *Etude d'exécution transcendante nr.1*
Jorge Bolet (Decca 414 901-2)
- MUZIEK 7: Berlioz – *Symphonie fantastique*
The London Classical Players olv Roger Norrington (EMI 7 49541-2)
- MUZIEK 8: Strauss – *Also sprach Zarathustra*
Staatskapelle Dresden olv Rudolf Kempe (EMI 573 614-2)

Muziek op CD7

- MUZIEK 1: Wagner – *Ouverture Tristan en Isolde*
Orchestre Philharmonique de Radio France olv Marek Janowski (Virgin Classics 72435620342)
- MUZIEK 2: Debussy – *Preludes, 1ère livre: Les sons et les parfums tournent* Jos van Immerseel
(Channel Classics CCS 4892)
- MUZIEK 3: Schönberg – *Orchesterstücke, opus 16, 1 Vorgefühle*
- MUZIEK 4: Schönberg – *Orchesterstücke, opus 16, 3 Farben*
3 en 4: Royal Concertgebouw Orchestra olv Riccardo Chailly (Decca 436 467-2)
- MUZIEK 5: Webern – *Pianovariaties, opus 27*
Maurizio Pollini (DGG 447 431-2)
- MUZIEK 6: Stravinsky – *Le Sacre du printemps*
The Cleveland Orchestra olv Pierre Boulez (DGG 435 796-2)
- MUZIEK 7: Varèse – *Octandre*
ASKO Ensemble olv Riccardo Chailly (Decca 460 208-2)
- MUZIEK 8: Hindemith – *Kammermusik nr.2, opus 36 nr.1*
Ronald Brautigam, Royal Concertgebouw Orchestra olv Riccardo Chailly (Decca 433 816-2)
- MUZIEK 9: Bach – *Pianoconcert in d*
Andrej Gawrilow, Kammerorchester Jurij Nikolaewskij (Melodia Eurodisc 610 350-232)

Muziek op CD8

- MUZIEK 1: Boulez – *Éclat*
Ensemble InterContemporain olv Pierre Boulez (Sony SK 45 839)
- MUZIEK 2: Ligeti – *Atmosphères*
Sinfonie-Orchester des Südwestfunks, Baden-Baden olv Ernest Bour (Wergo 60162-50)
- MUZIEK 3: Berio - *Sequenza III*
Cathy Berberian (Stradivarius STR 10017)
- MUZIEK 4: Berio – *Sinfonia*
New Swingle Singers, Orchestre National de France olv Pierre Boulez (Erato ECD 88151)

MUZIEK 5: Andriessen – *De Staat*

Schoenberg Ensemble olv Reinbert de Leeuw (Elektra Nonesuch 7559- 79251-2)

MUZIEK 6: Pärt – *Johannes Passie*

The Hilliard Ensemble olv Paul Hillier (ECM 1370)

MUZIEK 7: Keuris – *Sinfonia*

Rotterdams Philharmonisch Orkest olv Edo de Waart (Quattro Live QL2009-02)

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Sandro Ligtenberg (Utrecht Oktober & november 2010)
Stem Inleiding	F.C. van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2011 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 920 8
NUR 662, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.